

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
Інститут права ім. князя Володимира Великого

МАУП

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО І ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції.
Київ, МАУП, 19 травня 2006 р.*

Київ 2007

ББК 67.9(4УКР)304я43
А43

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

За загальною редакцією канд. юрид. наук *Р. Б. Прилуцького*

Актуальні проблеми цивільного і господарського права: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, МАУП, 19 трав. 2006 р. / За заг. ред. Р. Б. Прилуцького. — К. : МАУП, 2007. — 268 с. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-735-8

Розглядаються загальні проблемні науково-теоретичні питання співвідношення цивільного і господарського права, шляхів подальшої кодифікації цивільного та господарського законодавства, правового регулювання зобов'язально-договірних відносин, правового статусу суб'єктів господарювання, цивільних і господарських відносин, речові права та інші проблеми, що ставляться наукою цивільного і господарського права та юридичною практикою.

Для правників — науковців, викладачів, аспірантів, пошукачів і студентів юридичних навчальних закладів, широкого кола правників-практиків.

ББК 67.9(4УКР)304я43+67.304я43

ISBN 978-966-608-735-8

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2007

Зміст

Архипенко І. М. <i>Деякі проблемні питання правового регулювання образотворчого мистецтва</i>	6
Бабич І. Г. <i>Розірвання договору і принцип справедливості</i>	13
Бейкун А. Л. <i>Соціально-правові проблеми вдосконалення державної екологічної політики щодо використання, охорони і відтворення природних ресурсів</i>	19
Валецька О. В. <i>Проблема співвідношення термінів “заробітна плата” і “винагорода за працю” у трудовому і цивільному праві.....</i>	30
Вієр Л. Г. <i>Деякі проблемні аспекти права власності в Україні</i>	35
Вітка Ю. В. <i>Договірні відносини між недержавним пенсійним фондом, його вкладниками та учасниками</i>	43
Власов Є. А. <i>Угода як базовий правовий інститут в сучасній цивілістиці: новий погляд</i>	50
Горошинський О. О. <i>Деякі аспекти правової регламентації утворення і діяльності господарських товариств.....</i>	58
Деркач Е. М. <i>До питання про договірні відносини при перевезенні вантажів залізничним транспортом</i>	67
Єфремова К. В. <i>Ломбард як суб’єкт господарювання</i>	75
Карпечкін П. Ф. <i>Мирова угода у справах про банкрутство</i>	84
Колосова К. В. <i>Деякі проблеми правового регулювання речових прав на землю в Україні</i>	102

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Крізь призму нормативно-правових актів проаналізовані питання права власності, певні невідповідності у законодавстві.

Право власності є найважливішою основою цивільного та соціального життя людини в цілому світі, тому ця сфера життєдіяльності в юридичній науці завжди посідала одне з провідних місць. Актуальність проблеми права власності в державі зумовлена тим, що у нормативній базі України існують протиріччя з цього питання.

Відносини власності досліджували такі вчені-юристи, як М. Бринчук, М. Єгоров, С. Корнєєв, Є. Суханов та ін., але ці наукові дослідження не враховують тенденцію розвитку нашої держави, політичний та економічний прогрес і не підіймають питання про необхідність якнайскорішого приведення законодавчих актів (з метою усунення протиріч) у відповідність до Конституції України.

Право власності — найважливіше речове право, з яким пов'язані всі інші речові права. Воно належить до природних прав людини і є абсолютним правом. Праву власності протистоїть невизначена кількість людей, і на всіх них покладено обов'язок не порушувати права власника [14, 117].

Власність зобов'язує — проголошує Конституція України [1]. Таким чином, кожен в Україні зобов'язаний належно ставитися до свого майна, використовувати його за призначенням і стежити за тим, щоб воно не заподіяло шкоди іншій людині, суспільству і державі.

У зв'язку з матеріальною (майновою) основою відносин власності розрізняють:

- 1) право власності в об'єктивному значенні — систему правових норм, яка закріплює, регламентує та охороняє відносини власності у державі [12, 225];
- 2) право власності в суб'єктивному значенні — передбачене і гарантоване законом право конкретного суб'єкта-власника здійснювати володіння, користування, розпорядження та інші можливі правочинності щодо належного йому майна на власний розсуд і з будь-якою метою, якщо інше не передбачено законом [13, 117];
- 3) право власності в економічному значенні — визначену форму, яка передбачає привласнювання речі людиною;
- 4) право власності в юридичному значенні — процес закріплення відносин власності у нормативно-правових актах і надання можливості людині, державі, органам державної влади та місцевого самоврядування проявити якості власника [12, 253].

Право власності як в Україні, так і в інших країнах світу містить у собі три категорії, які характеризують його з різних боків та є окремими поняттями, кожне з яких можна використати у самостійному контексті, а також підкреслюють його соціальне значення та цілісність:

- 1) право володіння — можливість особи мати певну річ, володіти нею та внаслідок цього можливість усувати від володіння цією річчю третіх осіб, тобто власник володіє річчю цілком і без будь-яких обмежень;
- 2) право користування — можливість особи вилучати корисні властивості з речей. Цивільне право передбачає дві форми вираження властивостей — плоди і доходи, кожна з яких задовольняє потреби власника;
- 3) право розпорядження — можливість особи визначати юридичну долю речі, наприклад, право подарувати, продати, обміняти, викинути, знищити та ін., тобто тут особа виявляє свої виняткові права власника, які дійсні до того моменту, поки вони не порушують прав і свобод інших людей.

Право власності виникає за наявності юридичних фактів — певних життєвих обставин, які виявляються через дії та події. У літературі виокремлено два способи набуття права власності [15, 121–122]:

1) первинні (право виникає вперше):

- виробництво, переробка речі, придбання плодів, збільшення кількості вироблених речей, присвоєння безгосподарських речей;
- давність — факт тривалого володіння чужим майном, тобто коли особа, яка добросовісна заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном упродовж десяти років або рухомим майном — упродовж п'яти років, набуває право власності на це майно (набувальна давність) [4];

2) похідні (у порядку правонаступництва):

- за волею власника, наприклад за договором і односторонньою угодою;
- всупереч волі власника (націоналізація, конфіскація, реквізиція).

Суб'єктами права власності є український народ, юридичні особи, спільні підприємства, держава, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та юридичні особи, міжнародні організації, громадяни України, іноземці та особи без громадянства.

Об'єктами права власності можуть бути будь-які предмети, що мають цінність. Верховна Рада України встановила перелік видів майна, що не може перебувати у власності будь-яких суб'єктів права на території України [11]:

1. Зброя, боєприпаси, бойова і спеціальна військова техніка, ракетно-космічні комплекси.
2. Вибухові речовини й засоби вибуху. Всі засоби ракетного палива, а також спеціальні матеріали та обладнання для його виробництва.
3. Наркотичні, психотропні, сильнодіючі отруйні лікарські засоби (за винятком отримуваних громадянами за призначенням лікаря).
4. Електрошокери пристрої та спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами, крім газових пістолетів і револьверів та патронів до них, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії.
5. Протиградові установки та ін.

Згідно із законодавством України в нашій державі існують наступні форми (види) права власності [5]:

1. Право власності українського народу (народу України) — йому належать земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони. У зв'язку з тим, що народ України є єдиним джерелом влади, тому тільки він має виняткове право власності на зазначені об'єкти. Кожен громадянин може користуватися ними, а також зобов'язаний їх охороняти.
2. Право приватної власності — право громадян та юридичних осіб України, іноземних громадян та юридичних осіб, осіб без громадянства, кожен з яких може примножити працею свою власність.
3. Право колективної власності — право трудових колективів державних підприємств, колективів орендарів, колективів підприємств, кооперативів, акціонерних товариств, господарських товариств, господарських об'єднань, професійних спілок, політичних партій та інших громадських об'єднань, релігійних та інших організацій, що є юридичними особами; це добровільне об'єднання майна.
4. Право комунальної власності — право територіальних громад та утворених ними органів місцевого самоврядування.
5. Право державної власності — право держави, яку представляють органи державної влади. До державної власності в Україні належать загальнодержавна (республіканська) власність і власність адміністративно-територіальних одиниць (комунальна власність).

Щоб зрозуміти існуючу проблему, необхідно проаналізувати законодавчу базу України.

По-перше, у ст. 41 Конституції України [1] та ч. 3 ст. 78 Земельного кодексу України [3] закріплено, що в нашій державі існують три форми права власності: приватна, комунальна, державна. У ст. 325–327 Цивільного кодексу України (далі — ЦК) [4] і гл. 8 та 11 Господарського кодексу України (далі — ГК) [2] теж закріплені ці три форми власності, але ЦК додав до цієї тріади ще право власності українського народу (ст. 324), а ГК — колективну власність (гл. 10). Закон України “Про власність”, навпаки, закріпив тільки приватну, колективну та державну власність, а комунальну власність зробив частиною державної власності (ст. 35) [5].

По-друге, досі не роз'яснено питання щодо права власності іноземних громадян та іноземних юридичних осіб в Україні.

У ч. 1 ст. 26 Конституції України закріплено, що іноземці в Україні користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами та міжнародними договорами України.

Згідно із ст. 318 ЦК суб'єктами права власності є український народ, фізичні та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права, тобто припускається, що до них належать також іноземні громадяни та іноземні юридичні особи. Законом України “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства” встановлено, що іноземці можуть відповідно до законодавства України мати у власності будь-яке майно, успадкувати і заповідати його, а також мати особисті немайнові права (ст. 13) [6]. Майном в українському законодавстві вважаються “окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки”. Речами в цивільному праві вважаються предмети матеріального світу — рухомі та нерухомі. До нерухомих речей належать “земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення”. Тобто можна зробити висновок, що іноземні громадяни та юридичні особи мають право на придбання земельних ділянок в Україні і таким чином набути право власності на них.

Але у ч. 3 ст. 11 Закону України “Про власність” говориться, що іноземним громадянам **земельні ділянки у власність не передаються**, при цьому не уточнюється, які саме ділянки: сільськогосподарського чи несільськогосподарського призначення. ЦК визначив, що суб'єктами права власності на землю (земельну ділянку) є фізичні особи, юридичні особи, держава, територіальні громади, а іноземці, іноземні юридичні особи, іноземні держави та міжнародні організації **можуть бути суб'єктами права власності на землю** (земельну ділянку) у випадках, встановлених законом.

Звертаємося до Земельного кодексу у пошуку цих випадків і в ст. 81 і 82 бачимо, що іноземні громадяни та іноземні юридичні особи справді можуть набувати право власності на земельні

ділянки **несільськогосподарського призначення** в межах населених пунктів (для юридичних осіб — у разі придбання об'єктів нерухомого майна та для спорудження об'єктів, пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності в Україні) та за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм за правом приватної власності. Указом Президента України “Про продаж земельних ділянок несільськогосподарського призначення” [10] встановлено, що покупцями земельних ділянок несільськогосподарського призначення можуть бути громадяни України — суб'єкти підприємницької діяльності та юридичні особи України. Таким чином, цей нормативний акт **не визнає** за іноземцями та іноземними юридичними особами **право** на придбання земельних ділянок несільськогосподарського призначення, яке їм було надано Земельним кодексом.

Що стосується приватизації державного майна, то тут теж не все зрозуміло.

Згідно із Законом України “Про приватизацію державного майна” від 19 лютого 1997 р. [8] його дія не поширюється на приватизацію об'єктів державного земельного фонду, але, всупереч цьому, Указ Президента України “Про приватизацію автозаправних станцій, що реалізують пально-мастильні матеріали виключно населенню” від 29 грудня 1993 р. [9] у п. 5 закріпив положення, згідно з яким право на приватизацію автозаправних станцій і **земельних ділянок** мають громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства та юридичні особи іноземних держав.

Виходячи з викладеного іноземці та іноземні юридичні особи відповідно до одних нормативних актів взагалі не мають право набути право власності на будь-які земельні ділянки в Україні, а відповідно до інших — мають таке право, але тільки на землі несільськогосподарського призначення.

Враховуючи перелічені проблеми, можна дійти таких висновків. До останнього часу відносини власності регулювалися здебільше Законом України “Про власність”, який був прийнятий у 1991 р. У 2004 р. набрав чинності новий ЦК, що регулює питання, які раніше не підіймалися. Це свідчить про те, що відносини власності в Україні постійно розвиваються, але внаслідок цього деякі питання або мають різне тлумачення у законо-

давчих актах, або зовсім не врегульовані. На теперішньому етапі свого розвитку Україна нагально потребує вдосконалення існуючого законодавства шляхом приведення нормативно-правової бази у відповідність з принципами, що закріплені у Конституції України.

З метою усунення розбіжностей у положеннях нормативно-правових актів, на наш погляд, необхідно зробити наступні зміни і доповнення:

- 1) внести зміни до ст. 41 Конституції України та ЦК — виокремити колективну власність, до Закону України “Про власність” — виокремити комунальну власність і вирішити питання, на які земельні ділянки можуть набувати право власності іноземці та іноземні юридичні особи, до Земельного кодексу України — синхронізувати питання права власності на землю іноземців та іноземних юридичних осіб з іншими нормативно-правовими актами;
- 2) вирішити питання про рівноправність усіх форм власності;
- 3) прийняти рішення про відміну підзаконних актів, які суперечать Конституції та законам України.

Література

1. *Конституція України* від 28 червня 1996 р. // ВВР України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. *Господарський кодекс України* від 16 січня 2003 р. № 436-IV // ВВР України. — 2003. — № 18. — Ст. 144.
3. *Земельний кодекс України* від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III // ВВР України. — 2002. — № 3–4. — Ст. 27.
4. *Цивільний кодекс України* від 16 січня 2003 р. № 435-IV // ВВР України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
5. *Закон України “Про власність”* від 7 лютого 1991 р. № 697-XII // ВВР України. — 1991. — № 20. — Ст. 249.
6. *Закон України “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства”* від 4 лютого 1994 р. № 3929-XII // ВВР України. — 1994. — № 24. — Ст. 161.
7. *Закон України “Про режим іноземного інвестування”* від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР // ВВР України. — 1996. — № 19. — Ст. 80.

8. Закон України “Про приватизацію державного майна” від 19 лютого 1997 р. № 89/97-ВР // ВВР України. — 1997. — № 17. — Ст. 122.
9. Указ Президента України “Про приватизацію автозаправних станцій, що реалізують пально-мастильні матеріали виключно населенню” від 29 грудня 1993 р. № 612/93.
10. Указ Президента України “Про продаж земельних ділянок не-сільськогосподарського призначення” від 19 січня 1999 р. № 32/99.
11. *Перелік видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об’єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України, затверджений постановою Верховної Ради України від 17 червня 1992 р. № 2471-ХП.*
12. *Аграрное, земельное и экологическое право Украины. Общие части учебных курсов: Учеб. пособие / Под ред. А. А. Погребного, И. И. Каракаша. — Х.: ООО “Одиссей”, 2000. — 368 с.*
13. *Доліненко Л. О., Сарновська С. О. Цивільне право України: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. — К.: МАУП, 2005. — 384 с.*
14. *Доліненко Л. О., Доліненко В. О., Сарновська С. О. Цивільне право України: Навч. посіб. — К.: Кондор, 2006. — 356 с.*
15. *Юлдашев О. Х. Міжнародне приватне право: Теоретичні та прикладні аспекти. — К.: МАУП, 2004. — 576 с.*

Questions of the right for property in the light of legal acts are analyzed in this article. The aim of investigation is to pay attention to discrepancy in legislation currently in force.